

*Mellan skötsamhet och hedonism;
hur narkotika kan förstås i ett
samhällsperspektiv*

Philip Lalander, professor i socialt
arbete, Malmö högskola

Ingen dröm att bli "horsare" direkt

Det är klart att ingen vill bli horsare. När man är uppe på *Plattan* å handlar kabbar å ser vraken som står däruppe, trettio, fyrtio år gamla, en del som kanske bara är tjugofem å inga tänder, å har inte duschat på kanske tre veckor. Det är ju inget kul att se dom om man säger. Å då tänker man ju att ingen, ingen vill ju bli heroinist, så är det ju. Man vill ju inte bli knarkare överhuvudtaget, det är ingens dröm liksom, så man tänker ju då "Ja, man kanske ska ta ett tag till." (Salle i *Hela världen är din* 2001)

PHILIP LALANDER

Hela världen är din

– en bok om unga heroinister

Studentlitteratur

Anna från *Människor behöver människor*, 2016

... jag sa att jag aldrig skulle bli sån, jag skulle aldrig kunna bli knarkare sa jag när jag var liten.

Varken för Salle eller Anna var identiteterna "knarkare" och "narkoman" inte något som de strävade efter att bli.

De visste att dessa identiteter är högst stigmatiserade och förknippas med socialt förfall och degenerering, negativa identiteter som skapats historiskt, ofta med den historiska platsen Plattan som dekor. (Jfr Lintons bok *Knark*, nyligen utgiven)

Om det är känt att man intar vissa substanser ses man som högst suspekt. (Jfr. Beckers teori om stämpling och Outsiders) Kan bli självuppfyllande.

Degradering: Från människa till en skötsamhetens motpol

- 1941 flera hundratusen ”vanliga” som gick på amfetamin och fick utskrivet av läkare. 1942 förbjöds det och de kunde sluta genom att definitionen av bruket förändrades.
- Christie och Bruun 1985, *Den gode fienden*. Staten visar handlingskraft.
- I Sverige ”kriminaliseringen av bruket” 1988. ”Missbrukaren” stigmatiseras ännu mer.
- Ingen rationalitet hos missbrukaren, mer än att man styrs av begär, att drogen drar. Missbrukaren är dehumaniserad. Blir en skötsamhetens motpol.

Historiska nedslag i ungdomskultur

- I slutet av 1960-talet. Den hedonistiska revolutionen. Hippieeran. Skapa alternativa sociala världar, opponera sig mot en förhärskande borgerlig skötsamhet, mot krig och kyla. Det hedonistiska i fråga om njutning hyllades. En rad artister blev förebilder. Skötsamhetens företrädare chockerades. "Vad händer i samhället?"
- 1970- och tidiga 80-talen. Ungdomars upplevelser av framväxten av ett kyligare samhälle, betongen breder ut sig, arbetarklassen bor i miljonprogrammets förorter. Jfr. Nationalteatern: Speedy Gonzales med mera. Ebba Gröns "Finns inget att göra i den här trista förorten." Noice's "En kväll i tunnelbanan", ett nytt klassamhälle. Punken.

Fler historiska nedslag

- Under 1980-talet, en ny skötsamhet, betydelsen av en vältränad och hälsosam kropp. Satsa på dig själv, *den narcissistiska revolutionen*. Narkotika blir impopulärt.
- Tidigt 1990-tal. Ny droger etableras, såsom ecstasy. Knyts mycket till ravekulturen, delvis neo-hippierörelse. En slags moralisk panik (Jfr Cohen) som nog innebär att man inte kan förstå det de unga gör, rubriker om ungdomar som sitter och skakar.
- Grungekultur, samhällets degenerering.
- Mitten av 1990-talet, nya heroinstäder i Sverige, till exempel Norrköping och Västerås. (som ca 2010 fick MDPV-våg)
- 00-talet och framåt, etablering av preparat på internet plus sociala fora.
- 00-talet och framåt, etablering av en mängd starka mediciner inom sjukvården, en medikalisering av samhället och missbruksvården.

Missbruket är ofta knutet till sociala strukturer av ojämlikhet och segregation

- Såsom i min studie *Respekt* (2009). Hur det uppstår gatukulturer, illegala drogekonomier där unga som upplever tillvaron som svår, som misslyckas i skolan (eller låts misslyckas), som söker erkännande i andra sammanhang än de lagliga. Som investerar i ett kunnande, erhåller *gatukapital*, genom att agera på gatan.
- De unga som i segregationens kölvatten går upp till skogen eller bakom fritidsgårdens nödutgång, som söker skapa en annan tillvaro, åtminstone kortsiktigt, för att lindra smärtan av social marginalisering och hopplöshet.
- Drogerna fanns i deras närhet och i den meningen exponerades de för dem. "Det fanns överallt", jfr. England under 1980-talet, spridning av heroin bland unga. Konsekvens av nyliberala strukturer.
- De såg sig som outsiders och som kvarterets väktare, ungefär som på film. Gatukulturen blir som en skola.
- Egentligen inget nytt fenomen. Jfr. Kalderstams studie *De laglösa från 1979*, handlar om de som lever i Malmös "problemstadsdelar".

RESPEKT

- Gatukultur, ny etnicitet och droger

Philip Lalander

Liber

Miguel

Vi rökte hasch för att vara glada. (Från Respekt)

9. Fritidsgårdens nödutgång. Här kunde de unga chilena träffas och här blev Miguel bjuden på heroin av Patrizio för första gången.

Jazzmusikern Art Peppers *Straight Life* beskriver det första heroinruset

- Ångestreduktion.
- Förhöjd självkänsla. Att acceptera sig själv.
- Transcendens, nästan att möta gud.
- Njutning/eufori.
- Att känna att man har varit med om något avgörande. (I Svenssons Pundare, jonkare och andra 1996)
- Ungefär på liknande sätt beskrev de jag träffat i *Hela världen är din*. Men de beskrev också det sociala sammanhanget, väntandet, vännerna som får en avgörande händelse att dela. Här kan man använda ordet *ritual*, att gruppens medlemmar svetsas samman i hemlighet.

Primos och Lorenzos beskrivning

Lorenzo: Alltså man *älskar* den som sitter bredvid en, du *älskar* dom alltså.

Primo: Bara sitter och nästan *hänglar*, man mår ju skitbra alltså, alltså det är ju den känslan. Det är ju därför. Sen vill man ha det där igen. Det är ju det, det där att *älska* alla, du glömmer bort alla problem, stänger in dina känslor, men ändå, när du sitter på't, du vill *krama om*. (min kursivering av sociala uttryck)

Vägen in i missbruk är social

- Så har det varit sedan 1960-talet. Att tillsammans njuta av förbjuden frukt, känslan av frihet och hemlighet, att smyga bort från det officiella samhället, från övervakningen, från de miljöer där man inte duger, där man inte känner sig hemma.
- Goldbergs studie *Haschare* (1971), internationella hippies, låga straff.
- ”Det som skapar avskildheten är drogernas kriminalisering och den brottslighet som följer av den ...” (Svensson 1997: 133)
- Stark exponering om vänner och släktingar missbrukar. Just för att de är vänner och släktingar. Man exponeras för att få frågan om man vill smaka.

Förebygga: Att inte uppleva sig bli lyssnad på eller sedd, att ses som "problem", mot ett lyssnande socialt arbete

- Att bli erkänd är av central betydelse. Känslan av att vara erkänd skapas dels utifrån samhällsstrukturer och hur man är placerad i dessa, men också hur man upplever att man blir lyssnad på (Jfr. Les Back, Marcus Herz och Philip Lalander) och sedd av det etablerade samhällets aktörer.
- Det ser jag som det viktigaste i ett förebyggande arbete, att unga människor, speciellt de som definieras som "problemungdomar", blir lyssnade på.
- I *Människor behöver människor* frågar jag om människor som betytt något för dem. Det är en lyssnande människa som inte ser en som en stigmatiserad kategori, ett objekt, som framträder. Det är människor som inte låter sitt arbete begränsas till socialtjänstens abstrakta kontorsmiljöer.
- Att ses som normal: Skatvedts studie (2010): *Alminnelighetens potential*.

Siri:

De hjälper en med saker, för att man känner att man betyder någonting, *man är inte bara en sak som är där liksom.* (Från Människor behöver människor, 2016)

Framtiden?

- Narkotika kommer att finnas och även unga som prövar och "fastnar".
- Det sociala arbetet måste utvecklas med mer resurser, som också möjliggör ett arbete där man genom dialog och relation med den det gäller kan skapa förutsättningar. Gäller också i skolan.
- Det sociala arbetet måste vara där människor är.
- Det mellanmänniska måste lyftas fram, bort från det tänkande som gör människor till problemkategorier. Bort från "missbrukare" och "knarkare". Mycket mer erkännande än kontroll. Mycket mer erkännande än stigma.
- Den sociala ojämlikheten och segregationen måste brytas. Alla unga måste ges fullgoda chanser att skapa sig ett liv i ett samhälle där de upplever sig erkända, där de känner hopp om framtiden.
- Viktigt att inte *ett* perspektiv på missbruk blir alltför dominerande, att ett mer socialt och psykologiskt inte trängs ut av det medicinska.

Så sa Siri:

”Dom glömde en sak och det var att människor behöver människor.”

Så sa socialpsykologen Johan Asplund:

”Vore det inte enklare att från början erkänna existensen och kanske också omistligheten av andra varelser?” (Asplund 1987: 106)